

A close-up photograph of a dark, weathered metal scrollwork element, possibly part of a gate or fence, mounted on a rough stone wall. The metal has a greenish patina and shows signs of rust and wear. The background is a blurred view of green foliage and a building under bright sunlight.

Wilhelminalantaarn te Rijswijk Cultuurhistorische waardestelling

24 september 2020 - versie 1.0

Bureau voor
Bouwkunst &
Bouwhistorie

Cultuurhistorische waardestelling

Wilhelminalantaarn

Park Hofrust

Rijswijk

Opdrachtgever:

Gemeente Rijswijk

De heer N. Huijbregts

Bogaardplein 15

2284 DP Rijswijk

Uitgevoerd door:

Bureau voor Bouwkunst & Bouwhistorie

De heer ir. D.M. van Pijkeren

Oude Rijn 1M

2312 HB Leiden

dvp@bbb.archi

06 - 1235 7777

Bureau voor
Bouwkunst &
Bouwhistorie

Afbeeldingen, tekeningen en foto's van de auteur, tenzij anders vermeld

24 september 2020 - versie 1.0

© 2020 Bureau voor Bouwkunst & Bouwhistorie

Afbeelding voorpagina:

Detailfoto van de Wilhelminalantaarn

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Algemene gegevens	5
Samenvatting	7
Bouw- en gebruiksgeschiedenis	8
Bouwhistorische beschrijving	15
Vergelijkingen	18
Waardestelling	20
Advies aanwijzing	23
Advies locatie en gebruik	24
Bronnen / Literatuur	27

Inleiding

In opdracht van de gemeente Rijswijk is door Bureau voor Bouwkunst & Bouwhistorie een cultuurhistorische waardestelling opgesteld voor de Wilhelminalantaarn in Rijswijk. De lantaarn is een gedenkm monument voor het 40-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina in 1938.

Om de cultuurhistorische waarde vast te stellen is onderzoek gedaan naar de totstandkoming van de lantaarn. Hiertoe is archiefonderzoek uitgevoerd in Museum Rijswijk, Stadsarchief Delft en diverse online (kranten)archieven en beeldbanken. Het register van bouwtekeningen van de gemeente Rijswijk is gevraagd na te gaan of er tekeningen zijn van de lantaarn.

De heer H. Paping, een betrokken Rijswijker, heeft in het verleden onderzoek naar de lantaarn verricht. Hij heeft zijn bevindingen gedeeld. Daarnaast heeft hij een aantal afbeeldingen uit zijn archief, afkomstig uit de beeldbank van Museum Rijswijk, ter beschikking gesteld. (De beeldbank zelf is namelijk momenteel niet toegankelijk.)

Ook is een opname van de lantaarn gedaan op de huidige locatie, park Hofrust. De opname heeft plaatsgevonden op 17 september 2020 door de heer ir. D.M. van Pijkeren.

Op basis van het verrichte onderzoek en de hieruit voortgekomen cultuurhistorische waardestelling wordt een advies uitgebracht over het al dan niet aanwijzen van de lantaarn tot gemeentelijk monument. Daarnaast wordt een advies gegeven over het verplaatsen van de lantaarn naar het Ruysdaelplein. De huidige locatie in park Hofrust is niet de oorspronkelijke opstelplaats. Er wordt overwogen om de lantaarn een meer zichtbare plek te geven.

Afbeelding links:

De lantaarn op zijn huidige locatie in Park Hofrust

Algemene gegevens

Naam object: Monument voor het Koninklijk huis / Wilhelminalantaarn
Provincie: Zuid-Holland
Gemeente: Rijswijk
Plaats: Rijswijk
Kadastrale gemeente: Rijswijk
Kadastrale sectie en nummer: A 3762
Adres opstelplaats: Laan Hofrust 2 t/m 4
Postcode: 2282 AL
Monumentenstatus: Geen

Totstandkoming:
Opdrachtgever: Comité tot stichting van een monument voor het Koninklijk Huis te Rijswijk Z.H.

Architect: Hermanus van der Kloot
Meijburg (Scheveningen)

Aannemer: C. Pijl (Rijswijk)
Beeldhouwer: H.M. Hagedoorn
(Scheveningen)

Bouwjaar: 1940 (voltooid en onthuld in 1945)

*Afbeelding rechts:
Detailopname van het beeld-
houwwerk van de lantaarn*

Rozenstraat

Park Hofrust

Haagweg

Stadhouderstraat

Laan Hofrust

Samenvatting

Bouwgeschiedenis

De Wilhelminalantaarn is tot stand gekomen met behulp van een specifiek voor dit doel opgericht comité. In juli 1938 werd gestart met het inzamelen van geld onder de Rijswijkse bevolking. Begin 1940 waren er voldoende middelen beschikbaar voor het laten maken van de lantaarn. Het ontwerp is van de architect Hermanus van der Kloot Meijburg. Beeldhouwer Hagedoorn en aannemer Pijl werkten aan het monument totdat de Tweede Wereldoorlog voor vertraging zorgde. Op 31 augustus 1945 werd de lantaarn alsnog geplaatst, te weten op de kruising Lindelaan, Julianastraat en Willemstraat. Later is de lantaarn verplaatst naar de huidige locatie, Park Hofrust.

Waardering

De algemene cultuurhistorische, architectuurhistorische en de gebruikshistorische waarden van de lantaarn zijn hoog. De betrokkenheid van de Rijswijkse bevolking en het ontwerp van de landelijk bekende architect Van der Kloot Meijburg spelen daarbij een grote rol. De gaafheid en zeldzaamheid worden ook hoog gewaardeerd. Om deze redenen is er een positief advies voor het aanwijzen van de lantaarn tot gemeentelijk monument.

Op de huidige locatie in het park Hofrust komt de lantaarn niet goed tot zijn recht. Door deze te verplaatsen naar het Ruysdaelplein wordt deze beter zichtbaar. De lantaarn komt het beste tot zijn recht als deze wordt voorzien van verlichting.

*Afbeelding pagina 6:
Satellietfoto van park Hofrust, de
locatie van de lantaarn is met de
rode pijl aangegeven
Bron: maps.google.nl*

Bouw- en gebruiksgeschiedenis

Bouw- en gebruiksgeschiedenis

In het stadsarchief van Delft, waar het archief van de gemeente Rijswijk is ondergebracht, is (een deel van) de verslaglegging van en correspondentie rondom het comité te vinden dat zich bezighield met de "Stichting van een Monument voor het Koninklijk Huis"¹.

Te lezen is dat het comité op initiatief van burgemeester Van Hellenberg Hubar is opgericht. Hij wordt benoemd tot ere-voorzitter. De eerste zitting van het comité is op 20 juli 1938. Tijdens deze vergadering wordt het doel van het comité vastgesteld en wordt er uit de leden een voorzitter (de heer Von Fisenne), een secretaris-penningmeester (de heer D. van Geest) en een vice-voorzitter (de heer Ter Hall) aangewezen. Inclusief deze personen bestaat het comité uit 12 personen. Het comité komt meerdere malen samen. Door ziekte, gevolgd door het overlijden van de voorzitter, treedt vertraging op in het proces.

In de notulen is onder meer te lezen dat een rekening wordt geopend bij "den postcheque en girodienst". Er worden inzamelingsacties georganiseerd voor de financiering van de totstandkoming van het monument. Hiervoor worden onder meer lokale (sport)verenigingen, bonden en kerkgemeentes aangeschreven. Als het benodigde bedrag, ca. 1.700 gulden, in november 1939 nog niet bijeengebracht is, worden enkele "zeer gegoede ingezetenen der gemeente" apart aangeschreven om hen te motiveren over te gaan tot het leveren van een bijdrage.

1] Bron: Stadsarchief Delft, archief 801: Plaatsingslijst van het archief van het Comité, later de Commissie tot Oprichting van een Monument voor het Koninklijk Huis te Rijswijk, 1938-1940, 1945.

*Afbeelding links;
Foto van een enveloppe voor een circulaire van het comité ten behoeve van de geldinzameling
Bron: Stadsarchief Delft, archief 801*

Volgens een notitie in het archief is de architect Hermanus van der Kloot Meijburg gevraagd een ontwerp te maken voor een monumentale lantaarn. Er is correspondentie van de architect met de beeldhouwer van de "gekroonde W. en twee jaartallen" in het archief aanwezig. Het betreft de heer H.M. Hagedoorn. De tekeningen waarnaar wordt verwezen, zijn niet aangetroffen in het archief en het bouwregister.

In het begin van 1940 is het benodigde geldbedrag dan toch bijeengebracht. Op 18 maart 1940 krijgt metselaar-aannemer C. Pijl uit Rijswijk de opdracht voor "het maken van de voet voor een lantaarn op een nader aan te wijzen plaats in de gemeente Rijswijk Z.H." tegen de prijs van 620 gulden. In deze fase van het proces was nog niet geheel duidelijk waar de lantaarn geplaatst zou worden. Verschillende kruispunten van wegen zijn de revue gepasseerd.

Door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog op 10 mei 1940 kan de plaatsing van de lantaarn en de onthulling niet doorgaan. Uit correspondentie met de aannemer en beeldhouwer blijkt dat de lantaarn niet geheel gereed was. Het werk en de onthulling worden uitgesteld.

Na de oorlog worden de werkzaamheden aan de lantaarn afgerond en wordt deze geplaatst. Op de "jaardag" van koningin Wilhelmina, 31 augustus 1945, wordt deze onthuld op het kruispunt Lindelaan, Julianastraat en Willemstraat. De koningin laat via haar Particulier Secretaris weten dat het haar verheugt dat het gelukt is het monument veilig te bewaren.

Van de architect, Van der Kloot Meijburg, is een briefje in het archief aangetroffen waarin hij, daags na de onthulling, liet weten de uitnodiging niet tijdig te hebben ontvangen doordat hij verhuisd was. Daardoor was hij niet aanwezig bij de plechtigheid.

Afbeelding pagina 8:

Foto van de lantaarn, vermoedelijk ten tijde van de onthulling op 31 augustus 1945

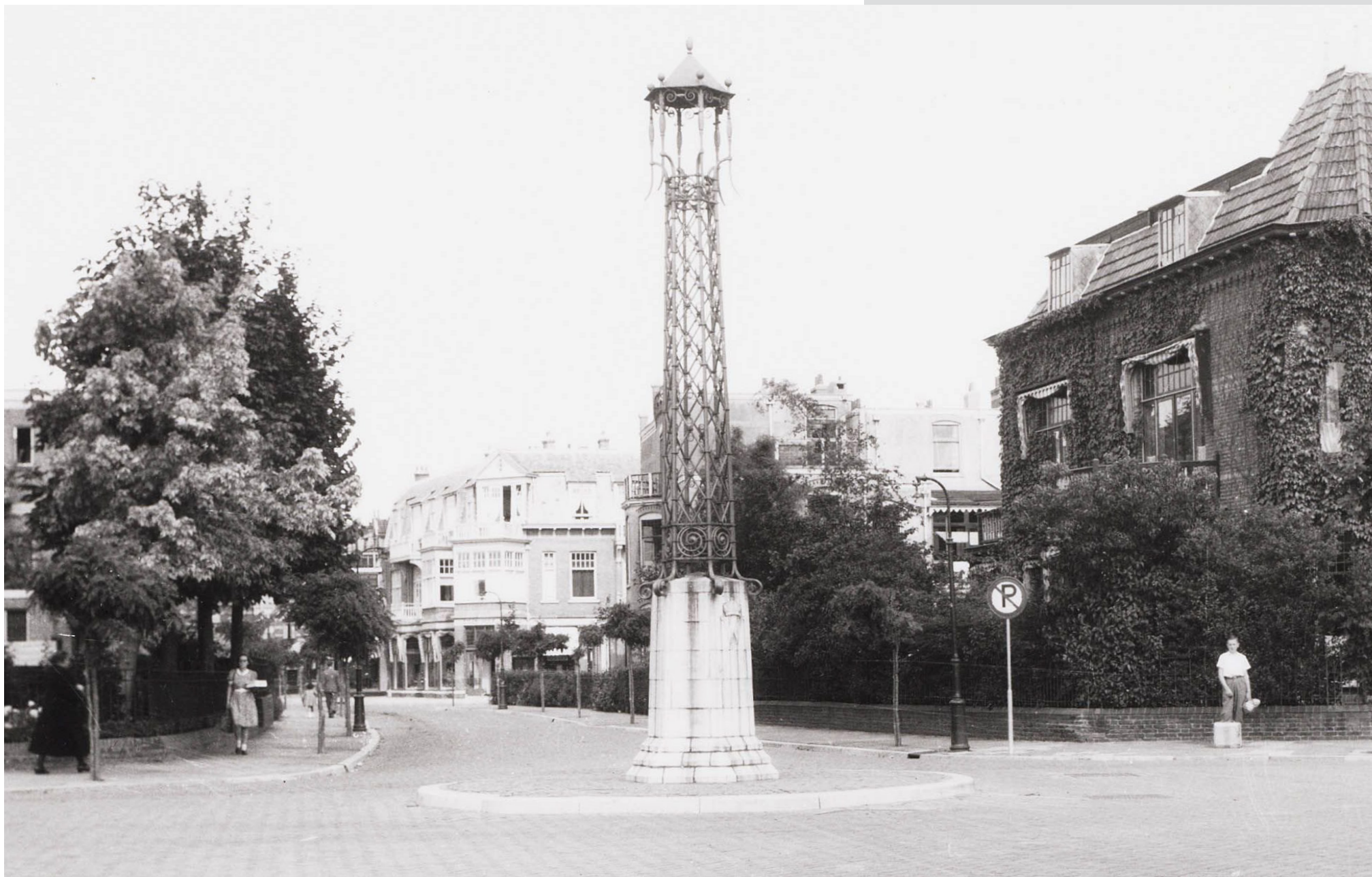
Bron: archief de heer H. Paping

Afbeelding pagina 9:

Foto van de lantaarn op de kruising van de Lindelaan, Julianastraat en Willemstraat

Bron: archief de heer H. Paping

Afbeelding links:
De lantaarn in park Hofrust
Bron: Beeldbank Rijksdienst voor
het Cultureel Erfgoed

Momenteel staat de lantaarn in het Park Hofrust, enkele honderden meters van de oorspronkelijke locatie op de kruising Lindelaan, Julianastraat en Willemstraat. Er is in de archieven geen informatie aangetroffen over de reden en het moment van de verplaatsing van de lantaarn. Ook is niet bekend of de lantaarn nog ergens anders heeft gestaan of opgeslagen is geweest in de tussentijd. Volgens een kort artikel in het jaarboek van 2018 van de Historische Vereniging Rijswijk is de lantaarn in 1968 in het park geplaatst. Er wordt echter geen bron genoemd.

De heer H. Paping heeft bij verschillende (oud-)werknemers van de dienst Openbare Werken van de gemeente Rijswijk geïnformeerd naar de opslag en verplaatsing van de lantaarn. Daar is geen sluitende en controleerbare informatie over naar voren gekomen.

Een foto in de beeldbank van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed laat de lantaarn op zijn huidige locatie zien. Deze foto is gedateerd op 1984.

Bouwhistorische beschrijving

Stedenbouwkundige situering

De lantaarn staat momenteel in de zuidwesthoek van Park Hofrust in de wijk Oud-Rijswijk. De lantaarn staat in het gras en wordt omgeven door bomen. Ten noordoosten van de lantaarn is het oude raadhuis zichtbaar. Aan de zuidwestzijde, net buiten het park, bevinden zich woonhuizen.

Omschrijving

Hardstenen sokkel

De lantaarn is in totaal ca. 7 meter hoog en bestaat uit een hardstenen sokkel van ongeveer 2 meter hoog met hierop een smeedijzeren opbouw. De sokkel heeft een regelmatige zeshoek als plattegrond. De voet van de sokkel heeft drie versnijdingen. Het deel boven deze versnijdingen verjongt naar boven toe licht. De doorsnede is bovenaan ca. 80 cm. De sokkel is opgebouwd uit blokken hardsteen met een gefrijnd oppervlak. De blokken zijn gemetseld en gevoegd. De sokkel wordt afgedekt met een piramidevormig blok. Op de op het noordoosten gerichte zijde van de sokkel is een reliëf met de letter W en de koningskroon zichtbaar. Op andere vlakken, op dezelfde hoogte, zijn de jaartallen 1898 en 1938 uitgehakt. Eén blok van de sokkel is op een bepaald moment vernieuwd. Hierbij is een sterk afwijkende machinale frijnslag toegepast.

*Afbeeldingen pagina 14:
Diverse foto's van de sokkel van
de lantaarn*

*Afbeelding rechts:
Detailopname van de sokkel met
het vernieuwde blok*

Smeedijzerwerk

Bovenop de sokkel zijn de in totaal ca. 5 meter hoge smeedijzeren opbouw en de lantaarn geplaatst. De opbouw bestaat uit 6 hoekstijlen die met bouten aan de sokkel bevestigd zijn. De ondereinden zijn uitgesmeed in krullen die over de sokkel steken. Deze stijlen zijn onder- en bovenaan onderling verbonden met horizontale smeedijzeren staven. Hiertussen zijn met rond stafstaal ruitvormige patronen gemaakt. De verschillende onderdelen zijn met dunnere stafstalen aan elkaar "geknoopt". Onder en boven zijn bovendien spiraalvormige elementen tussen de hoekstijlen aangebracht. Net zoals de sokkel verjongt de smeedijzeren opbouw naar boven toe. Bovenin bevindt zich de daadwerkelijke lantaarn. Het versierde smeedijzerwerk verbreedt zich en wordt beëindigd met een dakje. Tegen het plafond is een geperforeerde staalplaat bevestigd. Deze is niet zeszijdig maar achthoekig van vorm en derhalve hoogstwaarschijnlijk een latere toevoeging. Er is geen glas en geen lichtbron aanwezig. Het is niet bekend of deze wel aanwezig zijn geweest in het verleden. Op de historische afbeelding op pagina 11 is ook geen glaskap en ook geen lichtbron zichtbaar.

Het smeedijzerwerk is in een donkergroene kleur geschilderd.

Traditionalisme

De lantaarn is in traditionalistische stijl ontworpen. Dit uit zich in de klassieke materialisering van hardsteen en smeedijzer. De rechtopgaande vorm met de klassieke lantaarn in de top en de uitgesmede krullen en ornamenten zijn ook traditioneel te noemen.

*Afbeeldingen links:
Detailopnames van de lantaarn*

*Afbeeldingen pagina 17:
Detailopnames van de lantaarn*

Vergelijkingen

Zowel landelijk als regionaal zijn voorbeelden te vinden van in de openbare ruimte geplaatst straatmeubilair dat dienst doet als monument. Dit kan een lantaarn zijn, maar bijvoorbeeld ook een bank, een fontein of hekwerk. Vaak wordt zo'n object geplaatst ter viering van of ter nagedachtenis aan een persoon of gebeurtenis, wat een dergelijk object meestal uniek maakt.

Enkele voorbeelden van gedenkfonteinen:

- De kroningsfontein in Vlaardingen uit 1901, geplaatst ter viering van de kroning van koningin Wilhelmina in 1898
- De fontein bij het stadhuis van Leiden uit 1951 ter nagedachtenis aan de overleden architect J.C. Blaauw
- Onafhankelijkheidsmonument in Doesburg uit 1913

Afbeelding links:

Kroningsfontein in Vlaardingen

Bron: Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Afbeelding pagina 19 links:

Het onafhankelijkheidsmonument in Doesburg

Bron: Fotocollectie Streekarchivariaat De Liemers en Doesburg, Foto doos F1-65 (4767)

Afbeelding pagina 19 rechts:

Fontein bij het stadhuis van Leiden

Bron: Erfgoed Leiden en Omstreken

Waardestelling

Algemeen

Deze waardestelling is gemaakt conform de “Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek”, gepubliceerd in april 2009 en opgesteld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, de Stichting Bouwhistorie Nederland, de Vereniging Nederlandse Gemeenten, het Atelier Rijksbouwmeester en de Rijksgebouwendienst.

Een belangrijk uitgangspunt in deze richtlijn is dat de waardestelling enkel gebaseerd is op cultuurhistorische waarden. Er is niet gekeken naar de bouwtechnische toestand, gebruikersbelangen, ontwerpoverwegingen en financiële aspecten.

De waardestelling bestaat uit een contextuele waardestelling en een interne waardestelling. Bij de contextuele waardestelling is het pand of object vergeleken met soortgelijke bouwwerken op lokaal, regionaal en landelijk niveau. Er wordt gekeken naar de volgende deelwaarden: algemene cultuurhistorische waarden, ensemble waarden of stedenbouwkundige waarden, architectuurhistorische waarden, bouwhistorische waarden en waarden vanuit de gebruikshistorie. Elk van deze aspecten wordt getoetst op zeldzaamheid en gaafheid.

De interne waardestelling dient om binnen deze contextuele waardering het belang van onderdelen en aspecten van het bouwwerk te duiden door het toekennen van een hoge, een positieve of een indifferente monumentwaarde. Bij de interne waardestelling wordt het object getoetst op de criteria gaafheid en zeldzaamheid.

Contextuele waardestelling

Algemene cultuurhistorische waarden

De bouw van de Wilhelminalantaarn is geïnitieerd door de bewoners van Rijswijk. Er is een speciaal comité opgericht en er zijn geldinzamelingsacties opgezet. Voor de Rijswijkers was het 40-jarig regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina een belangrijke gebeurtenis waarvoor men een blijvende herinnering wilde oprichten. Vanuit dit historisch gegeven heeft de Wilhelminalantaarn hoge algemene cultuurhistorische waarden.

Stedenbouwkundige of ensemblewaarden

De lantaarn is in eerste instantie midden op een kruispunt in het centrum van Rijswijk geplaatst. Het was hierdoor een zeer zichtbaar en herkenbaar element in de stad. Door de verwijdering van dit kruispunt en de latere herplaatsing in het park Hofrust zijn nu de stedenbouwkundige waarden laag.

Architectuurhistorische waarden

Het ontwerp van de lantaarn is van de hand van de architect Hermanus van der Kloot Meijburg, een architect met landelijke bekendheid en invloed. Naast een groot oeuvre van nieuwbouw en restauraties had hij zitting in vele commissies. Ook schreef hij bijdragen voor bouwkundige tijdschriften en publiceerde hij enkele boeken. De ontwerpen van Van der Kloot Meijburg zijn over het algemeen in de stijl van de Haagse School, een vrij zakelijke stijl met strenge belijningen en zonder ornamentiek.

De Wilhelminalantaarn is vrij onbekend in het oeuvre van Van der Kloot Meijburg en wijkt door het ontwerp in traditionalistische stijl met relatief veel ornamentiek in het smeedwerk af van de rest van zijn oeuvre.

Dat de lantaarn door een bekend en vooraanstaand architect als Van der Kloot Meijburg ontworpen is, maakt dat de architectuurhistorische waarden hoog zijn.

Bouwhistorische waarden

Het gebruik van hardsteen en smeedijzer is voor de bouwtijd zeer gebruikelijk. Het smeedijzer is met de krullen op eenvoudige wijze maar doeltreffend geornamenteerd. De waarden vanuit bouwhistorisch oogpunt zijn positief.

Gebruikshistorische waarden

De lantaarn herinnert aan een historische gebeurtenis, het 40-jarig regeringsjubileum van koningin Wilhelmina. De bijzondere omstandigheden waardoor de voltooiing en onthulling van het monument moest worden uitgesteld, en vervolgens kort na de oorlog alsnog onthuld kon worden, geven de lantaarn hoge gebruikshistorische waarden.

Interne waardestelling

Gaafheid

De lantaarn is nog bijna geheel in oorspronkelijke toestand. Slechts één hardstenen blok is vernieuwd. De overige blokken en het smeedijzer zijn origineel. Op het criterium gaafheid heeft het object een hoge monumentale waarde.

Zeldzaamheid

Deze lantaarn is speciaal voor deze gebeurtenis ontworpen en gemaakt. Het ontwerp was exclusief. Dit maakt de lantaarn in letterlijke zin zeldzaam, er is er maar één van. Op het criterium zeldzaamheid heeft de lantaarn daarom een hoge monumentale waarde.

Advies aanwijzing

Op de meeste onderdelen van de cultuurhistorische waardestelling zijn hoge of positieve waarden toegekend aan de Wilhelminalantaarn. Het ontwerp van een architect met landelijke bekendheid in combinatie met de verbinding van het object met de lokale geschiedenis, maken de lantaarn waardevol en zonder meer beschermenswaardig. Bovendien is de lantaarn, ondanks doorstane verplaatsingen en ontberingen, nog opvallend gaaf.

Om deze redenen adviseert Bureau voor Bouwkunst & Bouw-historie om de Wilhelminalantaarn aan te wijzen als gemeentelijk monument.

Advies locatie en gebruik

Bij het ontwerp van de lantaarn is uitgegaan van plaatsing op een kruispunt. In 1945 is de kruising Lindelaan, Julianastraat en Willemstraat gekozen. Door de vrije plek midden op straat was de lantaarn van alle zijden goed zichtbaar en stak deze ongehinderd af tegen de lucht. Op de huidige locatie staat de lantaarn vanuit elke hoek voor of achter een boom. Hierdoor komt het opengewerkte smeedijzeren deel van de lantaarn niet goed tot zijn recht.

Door de Historische Vereniging Rijswijk is een voorstel gedaan voor een nieuwe locatie op het Ruysdaelplein. Deze plek is bezocht en beoordeeld op geschiktheid vanuit cultuurhistorisch oogpunt. Op de aangegeven locatie bevinden zich enkele bomen maar deze staan op voldoende afstand. Plaatsing tussen de rijbanen op de vluchtheuvel zou vanuit historisch perspectief meer overeenkomen met de oorspronkelijke positie. Het risico is echter dat bij een aanrijding schade ontstaat aan het monument.

De omliggende bebouwing is van zeer wisselende bouwjaren en -stijlen. Er staat bebouwing uit de achttiende, negentiende en twintigste eeuw. Dit maakt de locatie geschikt voor de lantaarn. Op een locatie met alleen achttiende-eeuwse bebouwing, of bebouwing uit de tweede helft van de twintigste eeuw zou de bouwstijl van de lantaarn teveel afwijken.

Bovenstaande overwegingen in acht nemende, wordt de locatie op het Ruysdaelplein als geschikt beoordeeld voor herplaatsing van de Wilhelminalantaarn.

Naast een goede locatie is het voor de herkenbaarheid van belang dat de lantaarn functioneel wordt gemaakt. Dit betekent dat er geadviseerd wordt om een zeskantige glazen kap met werkende verlichting in de top te maken.

Afbeelding links:

Satellietfoto van de voorgestelde locatie op het Ruysdaelplein

Bron: maps.google.nl

Afbeeldingen pagina 25 en 26:

De voorgestelde locatie op het Ruysdaelplein, aangegeven in Google Streetview

Bron: maps.google.nl

Bronnen / Literatuur

Bronnen

- Archief Museum Rijswijk, jaargangen 1938, 1939, 1945 en 1946 van de Rijswijkse Courant
- Stadsarchief Delft
- Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Literatuur

- Berlage, H.P. et al. (1935). *Moderne bouwkunst in Nederland. Het ameublement van de straat*. Rotterdam, Nederland: W.L. & J. Brusse N.V.
- Van der Kloot Meijburg, H. (1930). *Bouwkunst in de stad en op het land*. Rotterdam, Nederland: W.L. & J. Brusse N.V.

